

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи
з дисципліни: «Економіка виробництва»
для студентів спеціальності
151 "Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології"

Харків, ХНАДУ 2017

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

До видавництва й у світ дозволяю
Проректор

І.П.Гладкий

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи
з дисципліни: «Економіка виробництва»
для студентів спеціальності
151 "Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології"

Всі цитати, цифровий, фактичний
матеріал і бібліографічні відомості
перевірені, написання сторінок
відповідає стандартам

Затверджено
методичною радою
університету
протокол №__від ____

Укладач:

Близнюк А.О.

Відповідальний за випуск:

Дмитрієв І.А.

Харків, ХНАДУ 2017

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
до самостійної роботи
з дисципліни: «Економіка виробництва»
для студентів спеціальності
151 "Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології"

Затверджено методичною
радою університету
протокол № ____ від _____

Харків, ХНАДУ 2017

Укладач: доц. Близнюк А.О.

Кафедра економіки і підприємництва

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Економіка виробництва» належить до циклу вибіркових дисциплін економічної підготовки фахівців галузі знань 15 "Автоматизація та приладобудування" за напрямом 151 "Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології".

Мета вивчення дисципліни - освоєння знань системного оцінювання діяльності підприємств, виявлення внутрішніх резервів і раціональне використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів.

Завдання вивчення дисципліни:

- навчитися розуміти сутність економічних явищ і процесів, їх взаємозв'язку і взаємозалежності, придбання навичок їх деталізації, систематизації та моделювання;

- навчитися визначати вплив факторів, оцінювати досягнуті результати, виявляти резерви підвищення ефективності функціонування підприємства.

Тема 1.

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

Первинною ланкою економіки будь-якої країни є підприємство. Саме воно виготовляє продукцію, утворює робочі місця, створює додаткову вартість, яка формує валовий національний продукт та багатство всієї країни в цілому. Тому від ефективності функціонування підприємства залежить стан економічного розвитку держави та добробут населення.

Розглянемо головні засади визначення сутності підприємства як економічної категорії в сучасних умовах. Головними рисами, що визначають *сутність підприємства* є такі:

- підприємство – це відокремлена спеціалізована господарча одиниця, основою якої є професійно організований трудовий колектив, який за допомогою засобів виробництва, що є в його розпорядженні, виготовляє необхідну споживачу продукцію, виконує роботи, надає послуги;

- підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений відповідно до діючого законодавства для виробництва продукції та надання послуг з метою задоволення суспільних потреб та отримання прибутку;

- підприємство – це юридична особа, яка відповідає певним ознакам, що встановлені діючим законодавством країни, на території якої вона зареєстрована.

Відповідно до *Господарського Кодексу України*, підприємство – це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому чинним законодавством.

Підприємства можуть створюватися як для здійснення підприємництва так і для некомерційної господарської діяльності.

Підприємство є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в банківських установах, печатку із своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом.

Питання для самоперевірки:

1. У чому полягає суть комерційної діяльності?
2. Які головні ознаки класифікації суб'єктів підприємницької діяльності?
3. Що робить держава з метою створення сприятливих організаційних та економічних умов для розвитку підприємництва?
4. Що розуміють під операційною діяльністю?
5. Що передбачає виробниче підприємництво?
6. Що є об'єктом фінансової діяльності?
7. У чому полягає роль та значення підприємництва?

Тема 2.

ЕКОНОМІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ВИРОБНИЧОЇ ПРОГРАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

Важливим розділом поточного плану підприємства є виробнича програма або план виробництва та реалізації продукції.

Виробнича програма визначає необхідний обсяг виробництва продукції в плановому періоді, який відповідає номенклатурою, асортиментом і якістю вимогам плану продажів. Вона обумовлює завдання по введенню в дію нових виробничих потужностей, потребу в матеріально-сировинних ресурсах, чисельності персоналу, транспорті тощо. Цей розділ плану тісно пов'язаний з планом по праці і заробітній платі, планом по витратах виробництва, прибутку і рентабельності, фінансовим планом.

Виробнича програма підприємств визначає склад, кількість і обсяг продукції, яка повинна бути виготовлена в плановому періоді і поставлена споживачам. Відображаючи головне завдання господарської діяльності, вона є головним розділом планів підприємства. Всі інші розділи планів розробляються у відповідності з виробничою програмою і спрямовані на забезпечення її виконання.

Основним завданням виробничої програми є максимальне задоволення потреб споживачів у високоякісній продукції, яка випускається підприємствами при найкращому використанні їхніх ресурсів та отриманні максимального прибутку. З метою вирішення цього завдання в процесі розробки виробничої програми на всіх рівнях потрібно дотримуватися наступних вимог:

- правильне визначення потреби в продукції, що випускається, і обґрунтування обсягу її виробництва попитом споживачів;
- повне ув'язування натуральних і вартісних показників обсягів виробництва і реалізації продукції;
- обґрунтування плану виробництва продукції ресурсами, і в першу чергу, виробничою потужністю.

Виробнича програма складається із 2-х розділів: плану виробництва продукції в натуральному (умовно-натуральному) виразі та плану виробництва у вартісному виразі.

В основу розробки виробничої програми повинна бути покладена реальна потреба в конкретній продукції. На рівні промислового підприємства конкретизація потреби в продукції забезпечується за допомогою попиту споживачів і господарських договорів по розгорнутій номенклатурі виробів.

Для того, щоб вірно сформувавши виробничу програму підприємства, у його бізнес-плані повинна бути представлена така важлива інформація, як характеристика пропонованої продукції, оцінка можливих ринків збуту та конкурентів, стратегія маркетингу.

При плануванні виробничої програми необхідно використовувати наступні матеріали:

- перспективний план виробництва продукції і послуг;
- прогноз потреби у продукції підприємства, який складається на підставі досліджень змін ринкових елементів у часі, тобто попиту, пропозиції, цін, кількості конкурентів тощо;
- державний контракт та державне замовлення на продукцію підприємства – якщо таке існує;
- результати вивчення поточного попиту на продукцію;
- договори на виробництво та поставку продукції, які укладаються в результаті вільного продажу виробів на гуртових ярмарках;
- заходи щодо спеціалізації і кооперування виробництва;
- заходи щодо збільшення виробничих потужностей підприємства;
- дані про залишки нереалізованої продукції у попередньому періоді.

Підставою для визначення обсягу поставок конкретної продукції є портфель замовлень і господарські договори.

Обсяг випуску по окремих виробках обґрунтовується виробничою потужністю. У процесі такого обґрунтування на підприємствах виявляються внутрішньовиробничі диспропорції в завантаженні устаткування, намічаються шляхи їхнього усунення, а також заходи щодо розширення спеціалізації і кооперування виробництва.

Задачі для самоперевірки:

Задача 2.1

Розрахувати план випуску товарної, валової та реалізованої продукції підприємства за даними таблиці.

Таблиця - Вихідні дані для розрахунків

Продукція	План випуску		Оптова ціна, грн.
	кількість, шт.	сума, тис. грн.	
Виріб А	2500	0	600
Виріб Б	400	0	750
Виріб В	1200	0	325
Запасні частини, всього			300
тому числі:			
- для власних потреб			50
- для реалізації на сторону			250
Роботи і послуги на сторону		1850	

Залишок незавершеного виробництва на початок планового періоду становить 900 тис. грн., на кінець періоду – 600 тис. грн. Залишок готової продукції на 01.01 – 140 тис. грн., а на 31.12 – 125 тис. грн.

Задача 2.2

Швейна фабрика виготовляє пальта і костюми. Середньогодинна заробітна плата виробничих робітників становить відповідно 2,05 і 2,24 грн., а додаткова – 10 % основної. Цехові витрати становлять 140 % основної заробітної плати виробничих робітників, а загальнозаводські – 85 %. Трудомісткість виготовлення пальта – 15, костюма – 20 нормо-годин. Нарахування на заробітну плату – 37,5 %. Обсяг виробництва пальт і костюмів наведено у таблиці.

Таблиця - Вихідні дані для розрахунків

Назва виробу	Обсяг випуску виробів, шт.		Оптова ціна виробу, грн.
	базовий рік	звітний рік	
Пальто	5000	7000	350
Костюм	9500	9000	250

Визначити:

- нормативну вартість обробки кожного з виробів;
- обсяг товарної продукції і величину нормативної вартості обробки випущених виробів у кожному році;
- динаміку товарної продукції і нормативної вартості обробки у звітному році порівняно з базовим.

Задача 2.3

За рік завод виготовляє 350 виробів. Трудомісткість виробу 840 нормо-год, тривалість циклу виготовлення виробу – 26 днів, планова собівартість – 1300 грн., матеріальні затрати складають у ній 60 %. Проведена інвентаризація показала, що в незавершеному виробництві знаходиться в середньому 65 виробів загальною трудомісткістю 35490 нормо-год. Розрахувати обсяг незавершеного виробництва на кінець планового періоду у вартісному та трудовому вимірі.

Питання для самоперевірки:

1. Визначення натуральних показників виробничої програми, їх значення.
2. Виробнича програма та основні засади її розробки.
3. Визначення вартісних показників виробничої програми, їх різновиди.
4. Основні етапи планування виробничої програми підприємства.
5. Система планів виробничої програми підприємства.
6. Назвіть основні методи вимірювання виробничої програми підприємства.
7. Назвіть складові елементи понять «валова продукція підприємства» та «товарна продукція підприємства». Чим вони відрізняються?
8. Охарактеризуйте натуральні показники виробничої програми та визначте їх значення.
9. Дайте характеристику розробки виробничої програми у вартісному вираженні.

Тема 3. ОСНОВНІ ЗАСОБИ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

Головною метою функціонування підприємства в ринкових умовах є отримання прибутку шляхом створення додаткової вартості за рахунок об'єднання виробничих засобів та праці. Тобто всі виробничі сили підприємства можна поділити на два блоки:

- 1) праця;
- 2) засоби виробництва:
 - засоби праці (будівлі, споруди, обладнання, транспорт, тощо);
 - предмети праці (сировина, природні ресурси).

В умовах підприємства з економічної точки зору засоби виробництва прийнято називати також *виробничими засобами*, засоби праці – *основні засоби*, предмети праці – *оборотні засоби*.

Основні засоби підприємства – засоби праці, які функціонують в процесі виробництва тривалий час (більш 365 днів), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а свою вартість переносять на вартість виготовленої продукції поступово по мірі використання.

Для більшого розуміння природи та ролі основних засобів на підприємстві розглянемо їх класифікацію. Існують наступні класифікаційні ознаки основних засобів підприємства:

- 1) участь у виробничому процесі:
 - виробничі – обслуговують господарську діяльність підприємства та створюють умови для її здійснення;
 - невиробничі – призначені для рішення соціальних завдань (житлові будинки, комунальні споруди, будинки медичного призначення, дитячі садки, тощо);
- 2) ступінь участі у виробничому процесі:
 - активна частина – основні засоби, які використовуються для безпосереднього впливу на предмети праці (машини, обладнання, інструмент);
 - пасивна частина – забезпечують функціонування та здійснення процесу виробництва (будівлі, споруди, інвентар);
- 3) залежно від прав власності:

- власні;
- орендовані;

4) за цільовим призначенням (відповідно до Податкового Кодексу України):

група 1 - земельні ділянки;

група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом;

група 3 – будівлі, споруди, передавальні пристрої;

група 4 - машини та обладнання;

група 5 - транспортні засоби;

група 6 - інструменти, прилади, інвентар (меблі);

група 7 – тварини;

група 8 - багаторічні насадження;

група 9 - інші основні засоби;

група 10 - бібліотечні засоби;

група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи;

група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди;

група 13 - природні ресурси;

група 14 - інвентарна тара;

група 15 - предмети прокату;

група 16 - довгострокові біологічні активи.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 3.1

Знайти коефіцієнт екстенсивного використання обладнання, якщо підприємство працює в 2 зміни по 8 годин, втрати часу на ремонт обладнання-2%. В місяці 22 робочих дня. Фактичний фонд часу роботи обладнання за місяць 1750 годин.

Завдання 3.2

Чи в змозі виробник задовольнити замовника виробів в обсязі 3650 штук, якщо на плановий період підприємство уклало договір на поставку йому металу в розмірі 12 тонн. Середня вага виробу 2,0 кг. Коефіцієнт використання металу 0,8.

Завдання 3.3

Обсяг випуску продукції на підприємстві 1200000 грн., фондівіддача 1,5 грн/грн., середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу 1500 робітників. Визначити фондоозброєність.

Завдання 3.4

Визначити інтегральний коефіцієнт використання обладнання, якщо коефіцієнт екстенсивного використання 0,88. В цеху 5 верстатів, годинна продуктивність кожного з них 62 вироби. Фактичний випуск виробів за зміну 2100 шт. Підприємство працює в одну зміну по 8 годин.

Питання для самоперевірки:

1. Дайте визначення поняття "основні засоби". Охарактеризуйте класифікацію основних засобів підприємства.
2. Охарактеризуйте структуру основних засобів.
3. Які види вартісної оцінки основних засобів Ви знаєте?
4. Охарактеризуйте поняття "амортизація основних засобів".
5. Які Ви знаєте методи нарахування амортизації, що застосовуються в Україні?
6. Охарактеризуйте прямолінійний метод нарахування амортизації основних засобів.
7. Дайте характеристику методу зменшення залишкової вартості основних засобів.
8. Охарактеризуйте метод прискореного зменшення залишкової вартості основних засобів.
9. Які особливості кумулятивного методу нарахування амортизації основних засобів підприємства?
10. Охарактеризуйте виробничий метод нарахування амортизації основних засобів.
11. Поняття виробничої потужності підприємства.
12. Необхідні дані та порядок розрахунку виробничої потужності підприємства.

Тема 4. ОБОРОТНІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

Для нормального функціонування підприємству необхідно скорочувати час перетворення коштів, що знаходяться в запасах сировини, готової продукції та дебіторської заборгованості на грошові кошти на розрахунковому рахунку. Зусилля щодо зменшення періоду обігу оборотних коштів (за умов зацікавленості підприємства в продовженні строку сплати кредиторської заборгованості) можуть обернутися зведенням його фінансово-експлуатаційних потреб до нуля або навіть перетворенням на від'ємну величину, коли в підприємства залишиться більше коштів, ніж їх потрібно для безперервної роботи.

В цьому разі необхідно визначитися з поняттям оборотних коштів підприємства. Отже, під оборотними коштами слід розуміти предмети праці, які повністю беруть участь у виробничому процесі і цілком переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції (наданих послуг) протягом одного виробничого циклу, як правило, менше за 365 днів. Оборотні кошти постійно знаходяться в безупинному русі і утворюють сукупність виробничих оборотних засобів і засобів обігу.

Відтак, оборотні кошти можна класифікувати за сферами обігу. Виробничі оборотні засоби – це предмети праці, які споживаються протягом одного виробничого циклу і повністю переносять свою вартість на виготовлену продукцію. Вони обслуговують процес виробництва. Засоби обігу – це засоби підприємства, залучені до обслуговування процесу обігу товарів (зокрема, готова продукція).

Виходячи з наведених визначень, основним призначенням оборотних коштів є забезпечення безперервності і ритмічності виробництва.

Ефективність використання оборотних активів на підприємстві має важливе значення, оскільки справляє значний вплив на загальну ефективність всієї сукупності засобів, залучених підприємством. Це пояснюється тим, що тривалість обороту основних і оборотних засобів суттєво відрізняється через принципові відмінності за

характером участі у виробничому процесі основних та оборотних засобів. Якщо перші неодноразово беруть участь у процесі виробництва, то оборотні засоби – один раз, повністю споживаючись у кожному його циклі. Обороти основних засобів вимірюється роками, водночас як оборотні засоби і засоби обігу протягом року здійснюють, як правило, декілька оборотів. Отже, оборотні активи, що обслуговують обороти оборотних засобів і засобів обігу, багато в чому визначають загальні темпи і ефективність виробництва.

В системі заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи підприємства і зміцнення його фінансового стану, важливе місце займають питання раціонального використання оборотних активів.

Ефективність використання оборотних коштів не можна виміряти за допомогою одного показника. Для цього необхідна система показників, найважливішим з яких є швидкість обертання. Цей показник обчислюється у днях і характеризується періодом, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот. Цей показник водночас відображає обсяг реалізації створених товарів і наданих послуг за даний період і ефективність використання матеріальних засобів і коштів.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 4.1

Визначити план виробництва виробів А, якщо відповідно до укладених угод підприємство у плановому році повинно відвантажити споживачам 10000 виробів, роздрібній торгівлі 2000 виробів. Необхідно створити 5-ти денний запас готової продукції до кінця року. В році 365 днів.

Завдання 4.2

Розрахувати норматив оборотних засобів у запасах готової продукції на складі підприємства, якщо річний обсяг випуску продукції за собівартістю складає 1512000 грн. Середні затрати часу на комплектування та накопичення транспортних партій згідно договору 3 дні, час на відвантаження партій виробів та оформлення документів 3 дні.

Завдання 4.3

Річна необхідність в матеріалах на виробництво складає 47520 грн., середній обсяг однієї поставки 792 грн., витрати часу між оплатою рахунку і надходженням матеріалів на підприємство 2,5 дня, а на аналіз та сортування 5 днів. Визначити норматив оборотних засобів у виробничих запасах (матеріалах).

Завдання 4.4

Вартість реалізованої товарної продукції підприємства за звітний квартал становить 1 500 млн. грн., а середня сума всіх оборотних засобів підприємства – 500 млн. грн. Визначити суму вивільнених оборотних коштів підприємства внаслідок прискорення їх оборотності в порівнянні з минулим кварталом, якщо відомо, що тривалість одного обороту в минулому кварталі становила 32 дні.

Питання для самоперевірки:

1. Поняття оборотних коштів.
2. Роль оборотних коштів у досягненні кінцевих результатів господарської діяльності.
3. Склад і структура оборотних коштів.
4. Розкрити зміст складових оборотних коштів.
5. Показники ефективного використання оборотних коштів.
6. Нормування оборотних коштів.
7. Методи розрахунку нормативів оборотних коштів в окремих елементах (виробничих запасах, незавершеному виробництві тощо).
8. Визначте сутність та розкрийте зміст класифікації оборотних коштів підприємства. Які оборотні кошти належать до нормованих?
9. Охарактеризуйте основні методи обчислення нормативу оборотних коштів підприємства.
10. Визначте основні джерела формування оборотних коштів підприємства.
11. Охарактеризуйте основні показники стану та ефективності використання оборотних коштів підприємства.

Тема 5. ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

Ефективне функціонування підприємств, забезпечення їх сталого і конкурентоспроможного розвитку залежать перш за все від колективу працівників, їх здатності грамотно вирішувати поставлені перед ними завдання. Від формування персоналу підприємства, його кількісної якійної збалансованості та рівня використання значною мірою залежать ефективність використання всіх інших складових виробничих ресурсів, забезпечення високих результатів діяльності підприємства, його динамічний науково-технічний і соціальний розвиток.

Персонал підприємства є частиною трудових ресурсів країни.

Трудові ресурси – це працездатна частина населення, яка за своїми фізичними і інтелектуальними даними може і має намір провадити трудову діяльність.

До працездатного населення належать особи працездатного віку (для жінок – 16-54 роки, для чоловіків – 16-59 років включно), а також особи молодші і старші від працездатного віку, які займаються трудовою діяльністю (підлітки і пенсіонери).

Розрізняють трудові ресурси реальні і потенційні. Реальні трудові ресурси – це працівники, зайняті у суспільному виробництві (які уже працюють), потенційні - ті особи, які можуть бути залучені до конкретної праці в економіці країни (навчаються з відривом від виробництва, зайняті в домашньому і підсобному господарстві, безробітні, які на даний момент не мають роботи, але бажають її отримати).

Для характеристики працівників підприємства використовуються терміни персонал, кадри, трудовий колектив. Більш узагальнюючим є термін "персонал". Поняття "кадри" часто використовується для означення частини працівників - спеціалістів, висококваліфікованих досвідчених працівників. Термін "трудовий колектив" має більше соціально-політичний зміст. Таким чином, для характеристики працівників підприємства перевагу слід віддати терміну "персонал".

Персонал підприємства – це сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та мають досвід практичної роботи.

З врахуванням виконуваних працівниками функцій, що стосуються основної діяльності підприємства або не відповідають його головному завданню, всіх працівників поділяють на дві групи: персонал основної діяльності та персонал неосновної діяльності. На промислових підприємствах персонал основної діяльності називають промислово-виробничий персонал, а неосновної-непромисловий персонал. До промислово-виробничого персоналу відносять працівників, зайнятих у виробництві і його безпосередньому обслуговуванні, - основних, допоміжних, обслуговуючих виробництв, науково-дослідних, проектних, конструкторських, технологічних відділів, лабораторій, апарату управління, охорони, складів. До непромислового персоналу належать працівники, зайняті в соціально-культурних, побутових закладах підприємства: в гуртожитках, медичних закладах, дитячих садках, житлово-комунальному господарстві, навчальних закладах тощо.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 5.1

Визначити чисельність робітників, якщо: випущено виробів А = 4 000 шт., Б = 100 000 шт.

Норма часу на одиницю продукції на виріб "А" – 6 год., виріб "Б" – 5,5 год. Процент виконання норм – 112 %. Невиходи на роботу – 10 %. Рік містить 258 робочих дні, режим роботи – 1 зміна, тривалість зміни – 8 год.

Завдання 5.2

Річна програма виробничої ділянки складає 2480 комплектів деталей. Час на обробку комплекту: з токарних робіт – 10,4 год., з фрезерних – 6,8 год., і з стругальних – 5,8 год. Запланований відсоток виконання на ділянці – 112 %. Невиходи плануються у розмірі 10 % від номінального фонду часу за рік (254 робочих дні). Визначити кількість робітників за фахом.

Завдання 5.3

Визначити чисельність основних і допоміжних робітників, якщо річний випуск виробів заводу становить: машина "МА" – 2 200 шт. із нормою часу на виріб – 490 нормо-год., машина "МБ" – 150 шт. із нормою часу на виріб – 800 нормо-год. Норми робітники перевиконують на 20 %. Невиходи на роботу плануються у розмірі 10 %. Робочих днів – 258, тривалість робочої зміни – 8,2 год. Чисельність допоміжних робітників – 40 % від чисельності основних робітників.

Завдання 5.4

У механічному цеху є 34 автомати. Цех функціонує у три зміни. Норма обслуговування для наладчика – 8 одиниць обладнання. Номінальний фонд часу робітника – 260 днів, чергові та додаткові відпустки – 28 днів, невиходи у зв'язку з хворобою – 3 дні. Розрахувати спискову потребу наладчиків.

Питання для самоперевірки:

1. Які необхідно врахувати фактори зовнішнього середовища при визначенні чисельності?
2. Як визначається загальна чисельність промислово-виробничого персоналу?
3. Як визначити чисельність обслуговуючого персоналу?
4. Як визначити чисельність допоміжних працівників?
5. Як визначити чисельність службовців, спеціалістів та керівників?
6. Як складається баланс робочого часу одного середньооблікового робітника?
7. Визначте сутність понять «трудові ресурси», «трудовий колектив», «кадри», «персонал».
8. Наведіть склад та структуру виробничого персоналу.
9. Які ознаки покладено в основу класифікації персоналу підприємства?
10. Що таке кваліфікація працівника?
11. Дайте визначення поняття «продуктивність праці» та розкрийте його економічний зміст.

12. Охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких вимірюють продуктивність праці.

13. Які методи використовують для вимірювання продуктивності праці?

14. Як продуктивність праці впливає на ефективність господарсько-фінансової діяльності підприємства? Доведіть ваші твердження.

15. Дайте характеристику факторам, що впливають на продуктивність праці, та визначте характер їх впливу на зміну продуктивності праці.

Тема 6. ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Загальні положення

Зарплата в промисловому виробництві – це частина доходу підприємства, виражена в грошовій формі, що виділяється його власником для особистого споживання працівників відповідно до кількості і якості витрачається ними праці.

Сума коштів, яка підлягає виплаті працівникам підприємства за певний період відповідно до чинних формами і системами оплати праці, називається фондом зарплати.

Оскільки зарплата виплачується в грошовій формі, то всяка зміна цін, ставок податку на дохід, тарифів, може змінити її реальний зміст.

В ринкових умовах заробітна плата повинна виконувати наступні головні *функції*:

- відтворювальна – заробітна плата є джерелом відтворення робочої сили та засобом залучення людей до праці;

- стимулююча – повинна встановлюватися залежність між розмірами заробітної плати та кількістю, якістю, результатами праці;

- соціальна – заробітна плата повинна забезпечувати соціальну справедливість, однакову винагороду за однакову працю;

- регулююча – заробітна плата є засобом розподілу та перерозподілу кадрів по регіонах країни, галузях економіки з урахуванням ринкової кон'юнктури.

Структура зарплати складається з наступних її видів:

- *основна з/п* – це винагорода за виконану роботу, згідно з встановленими нормами праці. Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

- *додаткова з/п* – це винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні і компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій.

- *інші компенсаційні та заохочувальні виплати* – це виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачено актами діючого законодавства, або які проводяться понад встановлені такими актами норми.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 6.1

Визначити заробітну плату підсобника за 22 дні, денна тарифна ставка якого становить 25 грн/зміну. Підсобник обслуговує двох основних робітників. Змінна норма виробітку першого робітника 20 шт., а другого 16 шт. Фактичний випуск за зміну першим основним робітником 35 виробів, другим 25 виробів. Система оплати непряма відрядна.

Завдання 6.2

Необхідно визначити почасово-преміальну зарплату слюсаря 5-го розряду, який відпрацював 20 днів. Тривалість робочої зміни складає в середньому 7,8 години. Тарифна ставка першого розряду 24,4 грн. за годину, тарифний коефіцієнт 5-го розряду 1,78. За якісне виконання завдання слюсарю нараховується премія в розмірі 20% до тарифного заробітку.

Завдання 6.3

Визначити заробітну плату відрядника, який за місяць виготовив 180 виробів при плані 150 шт. Вихідна база для нарахування доплат 114 % від плану. Трудомісткість виготовлення виробу робочим 5-го розряду 0,9 нормо-години. Годинна тарифна ставка 5-го розряду 31,5 грн. При перевиконанні вихідної бази від 1% до 10% розцінка зростає на 25%. (Система оплати відрядно-прогресивна)

Завдання 6.4

Необхідно визначити вид та розмір заробітної плати фрезерувальника, якщо він за місяць виготовив 173 вироби при завданні 130 шт. Норма часу на виготовлення операції 1,1 нормо-

години, а годинна тарифна ставка становить 21,2 грн. Відсоток доплат за виконання плану 9%, а відсоток доплат за кожен відсоток перевиконання плану 1%.

Питання для самоперевірки:

1. Які питання з оплати праці регулюються державою згідно з законодавством України?
2. Які функції має виконувати заробітна платня в ринковій економіці?
3. Розкрийте зміст основної заробітної платні та дайте характеристику її складових.
4. Дайте визначення додаткової заробітної платні та елементів, що входять до її складу.
5. Які компенсаційні та інші заохочувальні виплати входять до заробітної платні?
6. Що лежить в основі організації оплати праці на підприємстві?
7. Дайте визначення тарифної системи організації оплати праці.
8. Охарактеризуйте основні складові тарифної системи оплати праці.
9. Які форми та системи організації заробітної платні застосовуються на підприємстві?
10. Розкрийте сутність відрядної форми оплати праці та особливості її використання.
11. Які системи оплати праці включає відрядна форма?
12. Що собою являє почасова форма оплати праці?
13. Визначте сферу та умови застосування почасової форми оплати праці.
14. Які системи оплати праці включає почасова форма?
15. Розкрийте сутність контрактної системи оплати праці.
16. Зробіть порівняння почасової та відрядної форм оплати праці, визначте їх переваги та недоліки.

Тема 7.

ВИТРАТИ ВИРОБНИЦТВА ТА СОБІВАРТІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

Загальні положення

Будь-яке підприємство в процесі діяльності здійснює матеріальні, грошові й трудові витрати на просте та розширене відтворення основних засобів і оборотних засобів, виробництво і реалізацію продукції, соціальний розвиток трудового колективу тощо.

Найбільшу питому вагу в усіх цих витратах мають витрати на виробництво продукції.

Витрати підприємства – сукупні витрати живої й уречевленої праці на виробництво певного виду продукції, вони вимірюються робочим часом. Це дійсні витрати підприємства незалежно від форми власності. В умовах товарного виробництва витрати виступають у вартісній формі. Як суспільні витрати вони формують вартість продукту, що визначається кількістю суспільно необхідної праці.

Однак кожне окреме підприємство зазнає індивідуальних витрат на виробництво продукції. Вони складаються із вартості спожитих у процесі виробництва матеріальних витрат (амортизація основних засобів виробництва, вартість насіння, добрив, отрутохімікатів, кормів, паливно-мастильних матеріалів, запасних частин та ін.) і витрат на оплату праці працівників підприємства. Крім того, підприємство несе витрати, пов'язані з транспортуванням, зберіганням і реалізацією продукції, її первинною переробкою. У короткостроковому періоді виробництва різні види витрат можуть належати до постійних або змінних.

Індивідуальні витрати кожного підприємства формують собівартість продукції.

Собівартість продукції – це сукупність поточних витрат, яких зазнає підприємство на виробництво та реалізацію продукції у грошовій формі, й які показують, що витрачає конкретне підприємство на виробництво та реалізацію одиниці продукції.

Основу собівартості продукції становлять витрати минулої й живої праці. Минула праця, акумулюючись у засобах виробництва, оцінюється за фактичними цінами придбання, а матеріали власного

виробництва - за собівартістю в конкретному підприємстві. Жива праця враховується за розміром фактичної її оплати.

Витрати виробництва продукції за всіх форм господарювання є відокремленою частиною вартості продукції, причому відокремленість витрат та їх відмінність від вартості виявляється на всіх стадіях виробничого процесу. Саме у сфері виробництва, де відбувається формування витрат, вони є початковим етапом створення вартості. Виробництво тут - це єдність процесу праці й процесу створення вартості. За допомогою конкретної праці вартість спожитих засобів виробництва переноситься на продукцію, а абстрактна утворює нову вартість.

Отже, за економічним змістом, собівартість є частиною вартості продукції. У процесі ж розподілу й обміну, зазвичай, собівартість відшкодовується і повністю повертається підприємству, а додатковий продукт, створений в аграрному підприємстві, - лише частково. Відмінність між витратами підприємства та вартістю продукції у сфері виробництва має велике практичне значення. Нераціональне й неефективне використання виробничих ресурсів і живої праці збільшить собівартість, але не буде визнане суспільством і не ввійде у суспільну вартість, тому будь-які витрати орієнтовані на певний результат. Тільки це виправдовує їхню доцільність.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 7.1

Визначити виробничу собівартість виробу, якщо норма сталі на 1 виріб – 25 кг, ціна тонни сталі 700 грн. Відходи становлять 2,5 кг, і реалізуються за ціною 120 грн. за тонну. Основна заробітна плата виробничих робітників на одну деталь – 7,42 грн., додаткова заробітна плата – 10 %. Відрахування на соціальне страхування та фонд зайнятості – 37,5 %, ВУЕО – 240 %, ЦВ – 160 %, ЗГ – 180 %.

Завдання 7.2

У механічному цеху було виготовлено 1200 кришок, 1860 циліндрів, 2400 валів. Основна зарплата на виготовлення однієї кришки – 35 грн., циліндра – 24 грн., вала – 18 грн. Визначити суму

цехових витрат, які необхідно включити в собівартість кожної деталі, якщо загальна їх сума становить 324600 грн.

Завдання 7.3

На виготовлення приладу витрачається матеріалів на суму 960 грн., покупних напівфабрикатів на 182 грн., вартість реалізованих відходів 205 грн. Основна зарплата складає 280 грн., ЦВ – 180 %, ВУЕО – 210 %. Сума загальногосподарських витрат 180 тис. грн., а сума основної заробітної плати основних робітників цехів підприємства 120 тис. грн. Позавиробничі витрати – 2 %, прибуток – 20 %. Визначити оптову ціну виробу.

Завдання 7.4

Визначити суму цехових витрат, які мають включити в собівартість шестерні, якщо відомо, що сума цехових витрат – 50 тис. грн., основна заробітна плата основних робітників цеху – 20 тис. грн. За діючим технологічним процесом, основна заробітна плата за виготовлення деталі становить 2,8 грн.

Питання для самоперевірки:

1. Як Ви розумієте поняття "собівартість продукції"?
2. Дайте характеристику класифікації затрат за певними ознаками.
3. В яких випадках здійснюється групування затрат за економічними елементами?
4. В якому випадку застосовується групування затрат за статтями?
5. Які види собівартості Ви можете назвати?
6. Визначте економічну сутність поточних витрат підприємства, їх склад.
7. Розкрийте економічну сутність собівартості продукції як економічної категорії та показника, який характеризує ефективність роботи підприємства.
8. Визначте, які витрати входять до собівартості продукції.
9. Зробіть порівняння визначення поняття «собівартість» як економічної категорії та з точки зору бухгалтерського обліку.

Тема 8. ДОХІД, ПРИБУТОК ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Загальні положення

У процесі виробничо-господарської діяльності підприємства постійно здійснюється кругообіг коштів, що відбувається шляхом вкладення їх у виробництво з метою виготовлення продукції й одержання виручки від її продажу.

Вхідні грошові потоки підприємства за їхніми джерелами бувають внутрішніми, що надходять з будь-яких джерел на самому підприємстві, і зовнішніми, мобілізованими на фінансовому ринку. Структура вхідних грошових потоків залежить від сфери діяльності й організаційно-правової форми підприємства.

Найбільша питома вага фінансових ресурсів надходить на підприємство із внутрішніх джерел, найвагомим серед яких є дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг, що визначається без врахування наданих знижок, повернення проданих товарів та непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо).

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, інших активів) визнається в разі наявності всіх наведених нижче умов:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Результат операції з надання послуг може бути достовірно оцінений за наявності всіх наведених нижче умов:

- можливості достовірної оцінки доходу;
- імовірності надходження економічних вигод від надання послуг;
- можливості достовірної оцінки ступеня завершеності надання послуг на дату балансу;

- можливості достовірної оцінки витрат, здійснених для надання послуг та необхідних для їх завершення.

Оцінка ступеня завершеності операції з надання послуг проводиться:

- вивченням виконаної роботи;
- визначенням питомої ваги обсягу послуг, наданих на певну дату, у загальному обсязі послуг, які мають бути надані;
- визначенням питомої ваги витрат, яких зазнає підприємство у зв'язку з наданням послуг, у загальній очікуваній сумі таких витрат.

Дохід, який виникає в результаті використання активів підприємства іншими сторонами, визнається у вигляді процентів, роялті та дивідендів, якщо: імовірно надходження економічних вигод, пов'язаних з такою операцією; дохід може бути достовірно оцінений.

Задачі для самоперевірки:

Завдання 8.1

Визначити прибуток від реалізації продукції та рентабельність продукції, якщо очікуваний обсяг реалізації продукції 100000 грн., а очікувана повна собівартість продукції 80000 грн.

Завдання 8.2

Підприємець отримав в комерційному банку кредит 2 млн. грн. терміном на 9 місяців під номінальну ставку дохідності 0,4. Процент простий і нараховується 4 рази на рік. Потрібно розрахувати річну ефективну ставку дохідності.

Завдання 8.3

Фабрика хутряних виробів придбала п'ять нових швейних багатоопераційних машин вартістю 7500 грн. кожна. За рік на кожній машині можна обробити 800 виробів. Ціна виробу – 2600 грн. при собівартості 1580 грн. Термін служби машин такого класу – 6 років. Визначити економічний ефект від експлуатації нових швейних машин.

Завдання 8.4

Обчислити, за скільки років окупляться витрати на придбання ліцензії на виготовлення побутової техніки, а також запуск її у виробництво, якщо вартість ліцензії – 3000 дол., капітальні витрати на її освоєння і випуск – 250 тис. грн. Собівартість машини – 2200 грн., ціна продажу – 2552 грн. Річний обсяг виробництва – 1200 шт. Коефіцієнт переведення іноземної валюти у гривні – 25,0.

Завдання 8.5

Виробнича собівартість фрезерного верстата за звітний рік склала 9000 грн. Витрати з реалізації верстата становлять 5 % виробничої собівартості. Відпускна ціна верстата 11800 грн. За рахунок зміни деяких деталей передбачається у плановому році зменшити виробничу собівартість на 2,1 %. Визначити зміну рентабельності виробництва фрезерного верстата.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте основну мету підприємницької діяльності.
2. Які основні економічні показники підприємницької діяльності Ви знаєте?
3. Назвіть основні відмінності між поняттями "дохід" і "прибуток".
4. Які складові елементи загального прибутку підприємства та їх характеристика?
5. Яка роль прибутку в ринкових умовах?
6. Дайте характеристику формуванню та розподілу прибутку підприємства.
7. Назвіть показник оцінки рівня ефективності діяльності підприємства.
8. Які модифікації рентабельності (рентабельність ресурсів, що застосовуються і рентабельність продукції)?
9. Розкрийте методику розрахунку показників рентабельності.
10. Охарактеризуйте фактори підвищення прибутковості підприємства.
11. Розкрийте економічну сутність доходу підприємства. Наведіть два трактування його змісту.
12. Охарактеризуйте джерела утворення доходу підприємства.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Петрович Й.М. Економіка виробничого підприємництва: Навч. посіб. – К.: Знання, 2002. – 405 с.
2. Гриньова В.М., Салун М.М. Організація виробництва: підручник. – К.: Знання, 2009. – 582 с.
3. Дмитрієв І.А. Організаційні проблеми ефективного функціонування та розвитку підприємницької діяльності (концептуальні та методологічні засади). – Х.: ХНАДУ, 2006. – 216 с.
4. Анисимов А.П., Юфин В.К. Экономика, организация и планирование автомобильного транспорта: Учебник. – М.: Транспорт, 1986. – 248 с.
5. Ансофф И. Стратегическое управление: монография. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.
6. Егорова Т.А. Организация производства на предприятиях машиностроения: Учеб. пособие для студентов вузов. – М.: Питер, 2004. – 296 с.
7. Новицкий Н.И. Организация производства на предприятиях: Учеб.-метод. пособие. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 392 с.
8. Слиньков В.Н. Бизнес-план и организация финансово-хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие. – К.: Алерта, 2006. – 456 с.
1. Улицкий М.П. Организация, планирование и управление в автотранспортных предприятиях: Учебник. – М.: Транспорт, 1994. – 328 с.

Додаткова література

1. Доберчак Н. І. Економіка виробництва : навч. посіб. / Н.І. Доберчак. – К. : Ліра-К, 2015. – 258 с.
2. Мороз В. С. Організація виробництва : навч. посіб. / В.С. Мороз, А.С. Тельнов. – К. : Ліра-К, 2015. – 256 с.

3. Морохова В.О. Економіка та організація виробництва: навч. посіб. / В.О. Морохова, В.Л. Загоруйко, О.В. Ковальчук. – Луцьк: РВВ «Вежа», 2015. – 284 с.

4. Березівський П.С. Організація виробництва, прогнозування та планування в агропромисловому комплексі України : навч. посіб. / П.С. Березівський, Н.І. Михалюк. – К. : Ліра-К, 2015. – 440 с.

5. Шарко М.В. Економіка підприємства : навч. посіб. / М.В. Шарко, Н.В. Мешкова-Кравченко, О.М. Радкевич. – Херсон : Олді-плюс, 2014. – 436 с.

Навчальне видання

Методичні рекомендації
до самостійної роботи
з дисципліни: «Економіка виробництва»
для студентів спеціальності
151 "Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології"

Укладач: Близнюк Андрій Олександрович

Відповідальний за випуск: д.е.н., проф. Дмитрієв І.А.

Підп. до друк.	Формат 60×80	1/16 Бум. Тип №
Друк офсетний	Ум. др. л.	Нав - вид. л.
Тираж екз.		Ціна договірна
Зак. №		

ХНАДУ, ГСП, Харків, вул. Ярослава Мудрого, 25

Підготовлено у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті